

Wstęp

1. Wprowadzenie

Współczesne stosunki międzynarodowe cechuje złożoność i dynamizm co stanowi istotne wyzwanie badawcze. Komplikująca się rzeczywistość międzynarodowa przejawia się zanikiem granic między tym co wewnętrzne i zewnętrzne, narodowe i międzynarodowe. Pojawiają się nowi aktorzy polityki światowej, którzy w sposób zwrotny wpływają na procesy globalne. Dynamiczne zmiany, które można było zaobserwować w ostatnich dziesięcioleciach dokonały się także dzięki rewolucji naukowo-technicznej, prowadząc do jakościowej zmiany stosunków międzynarodowych. Należy zatem postulować tworzenie teorii wyjaśniających adekwatnych do tego dynamizmu. Powstanie fizyki, bez której nie doszłoby do rewolucji naukowo-technicznej w szczególności informatycznej zasadniczo zmieniło stosunki międzyludzkie i także stosunki międzynarodowe.

Wpływ nauk ścisłych na imaginację i strukturę myślenia ludzkiego, a w konsekwencji na fundamenty ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne nauk społecznych jest nieoceniony. Czy jednakże nauki społeczne „dotrzymują kroku” naukom ścisłym, czy dalej tkwią w starej metaforyzacji i inspiracjach metodologicznych? Próbą odpowiedzi na to pytanie mogą być słowa wybitnego fizyka kwantowego Wernera Heisenberga, który już w pierwszej połowie XX wieku stwierdził: „Skoro prawdą jest, że teorie fizyki współczesnej nadają nowy sens tak podstawowym pojęciom, jak rzeczywistość, przestrzeń i czas, to w wyniku konfrontacji starych i nowych poglądów mogą zrodzić się zupełnie nowe kierunki rozwoju myśli, których dziś nie sposób jeszcze przewidzieć”¹. Czy takie właściwości świata fizyki kwantowej jak: dualizm korpuskularnofalowy, załamanie funkcji falowej², problem pomiaru kwantowego, nielokalność, czy zasada nieoznaczoności i komplementarności mogą stać się inspiracją

¹ W. Heisenberg, *Fizyka a filozofia*, Warszawa 1965, s. 5.

² R. Penrose, *Makroświat, mikroświat i ludzki umysł*, Warszawa 1997, s. 13.

i nowymi podwalinami nauk społecznych, w tym politycznych, a w szczególności dla dyscypliny stosunki międzynarodowe? Czy metafory zaczerpnięte z opisu zjawisk świata kwantowego stanowią narzędzie w wyjaśnianiu współczesnych stosunków międzynarodowych oraz tworzyć nowe podstawy teoretyczne?

2. Perspektywa badawcza – nauka o stosunkach międzynarodowych jako dyscyplina naukowa³

Nauka o stosunkach międzynarodowych należy do najmłodszych dyscyplin naukowych, a jej geneza związana jest z pierwszymi latami po I wojnie światowej⁴. Pisze się nawet, że już po jej zakończeniu stosunki międzynarodowe stały się dyscypliną naukową⁵, a za jej cezurę często przyjmuje się rok 1919 kiedy to w College of Wales w Aberystwyth w Wielkiej Brytanii utworzono pierwszą katedrę stosunków międzynarodowych⁶. Inni uważają, że nauka ta narodziła się po II wojnie światowej i była związana z opublikowaniem przez Hansa Morgenthau'a fundamentalnej pracy pt. *Politics among Nations* (New York 1948)⁷. Naukę o stosunkach międzynarodowych podobnie jak każdą naukę należy rozumieć jako społeczną działalność ludzką, mającą na celu obiektywne poznanie rzeczywistości⁸. Na jej kształt wpływ miały liczne debaty paradygmatyczne pomiędzy różnymi podejściami teoretycznymi, jak również

³ Problematykę nauki o stosunkach międzynarodowych przybliżyła się przede wszystkim przez pryzmat polskiego piśmiennictwa oraz dokonań polskich badaczy w zakresie teorii stosunków międzynarodowych. Takie ujęcie nauki o stosunkach międzynarodowych wynika głównie z faktu braku takowych opracowań w polskiej literaturze przedmiotu (wyjątkiem może być dwu i półstronicowa charakterystyka na ten temat w pracy Jacka Czaputowicza, ale dotycząca okresu po 1989 roku), zob. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 27–29.

⁴ Na temat genezy i rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych w USA i Europie Zachodniej, zob. m.in. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 23–26. O podkreśleniu jej anglosaskich źródeł zob. T. Pawluszko, *Anglosaskie źródła nauki o stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2011, nr 3–4, s. 117–140.

⁵ R. Jackson, G. Sørensen, *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teorie i kierunki badawcze*, Kraków 2006, s. 35.

⁶ B.C. Schmidt, *On the History and Historiography of International Relations*, w: *Handbook of International Relations*, B.A. Simmons, W. Carlsnaes, T. Risse (red.), London–Thousand Oaks 2002, s. 4. W Polsce fakt ten odnotowywany jest w każdym podręczniku akademickim do stosunków międzynarodowych.

⁷ R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina badawcza*, w: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2001, s. 29.

⁸ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2004, s. 14.

bieżące wydarzenia historyczne oraz aktualne problemy polityczne, ekonomiczne i społeczne świata⁹.

W Polsce dla nauki o stosunkach międzynarodowych rzadko stosuje się termin „nauka stosunków międzynarodowych”¹⁰ czy też zachodnie hybrydy jak „polityka światowa” (*world politics*), „studia międzynarodowe” (*international studies*) czy „polityka międzynarodowa” (*international politics*). W latach 70. XX wieku, kiedy nauka o stosunkach międzynarodowych zaczęła się upowszechniać w Polsce próbowano ją nazwać „internacjologią”, a badacza stosunków międzynarodowych „internacjologiem”, jednakże terminy te nie przyjęły się¹¹, chociaż w niektórych ośrodkach akademickich w Polsce w dalszym ciągu termin „nauka o stosunkach międzynarodowych” używany jest niekiedy wymiennie z określeniem „internacjologia” (np. we Wrocławiu). W sumie, termin „nauka o stosunkach międzynarodowych” ugruntował się i można stwierdzić, że jest on obecnie powszechnie obowiązujący¹².

⁹ W opracowaniu uawie zrezygnowano z przeglądu poszczególnych podejść teoretycznych w stosunkach międzynarodowych, na rzecz tylko tych teorii, które dotyczą bezpośrednio jej tytułowej problematyki.

¹⁰ Termin ten stosował m.in. Artur Bodnar i Mirosław Karwat, zob. A. Bodnar, M. Karwat, *Problem metodologicznego statusu kategorii nauki stosunków międzynarodowych*, w: *Marksistowska nauka stosunków międzynarodowych. Pojęcia – terminy – kategorie*, E.J. Pałyga, J. Symonides (red.), Warszawa 1979, s. 1–24.

¹¹ Jak pisał Edward J. Pałyga: „Trudno inaczej jednym terminem określić «naukę stosunków międzynarodowych» (czy mniej poprawnie nazywaną «nauką o stosunkach międzynarodowych») bądź wyłącznie «stosunki międzynarodowe». Dlatego też autor od I Sympozjum Sekcji Badań nad stosunkami międzynarodowymi PTNP w listopadzie 1975 r. w Poznaniu (por. sprawozdanie z tegoż Sympozjum A. Kwileckiego, *Aktualne tendencje współżycia międzynarodowego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976, z. 1, s. 201 i n.), proponuje używać tej nazwy jednowyrazowej, przy tym łatwo przetłumaczalnej na języki obce, co nie jest bez znaczenia w przypadku dyscypliny *par excellence* międzynarodowej”, zob. E.J. Pałyga, *Odrębność zakresu treści kategorii „podmiot prawa międzynarodowego” i „podmiot stosunków międzynarodowych”*, w: *Marksistowska nauka stosunków międzynarodowych. Pojęcia – terminy – kategorie...*, op. cit., s. 55.

Zob. też: E.J. Pałyga, *Międzynarodowe stosunki polityczne (wybrane problemy internacjologii)*, Warszawa 1979; M. Karwat, *Z problematyki warsztatu metodologicznego internacjologa*, w: *Wybrane problemy teorii i praktyki stosunków międzynarodowych*, Z.J. Pietraś (red.), Lublin–Warszawa 1982, s. 289–308; M.A. Faliński, A. Rogucki, *Nad wybranymi zagadnieniami internacjologii*, w: *Wybrane problemy teorii i praktyki stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 309–318.

¹² Termin ten ugruntowywany został m.in. w podręcznikach akademickich, zob. np. *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2006; *Stosunki międzynarodowe*, W. Malendowski, C. Mojsiewicz (red.), Wrocław 2000; *Współczesne stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak (red.), Wrocław 2008; R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe. Vademecum*, Wrocław 2006; *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, E. Cziomer, L. Zyblikiewicz (red.), Warszawa–Kraków 2000. Jedynie w podręczniku z Lublina brakuje odniesień do nauki o stosunkach międzynarodowych, zob. *Międzynarodowe stosunki polityczne*, M. Pietraś (red.), Lublin 2006.

* * *

Stosunki międzynarodowe definiowane są jako dyscyplina naukowa zajmująca się badaniem teorii i praktyki stosunków zachodzących w środowisku międzynarodowym między podmiotami polityki¹³. Przedmiotem badań są wszelkie stosunki społeczne, które kształtują się ponad granicami państw i dotyczą relacji między różnymi podmiotami życia międzynarodowego. Są gałęzią wiedzy i dyscypliną naukową, która bada prawidłowości oddziaływań międzynarodowych, a stanowią one istotę stosunków międzynarodowych¹⁴. Stosunki międzynarodowe stanowią dyscyplinę naukową zajmującą się badaniem relacji między narodami, ich organizacjami, tzn. państwami, organizacjami międzynarodowymi i ponadnarodowymi¹⁵. Najszerszy zakres stosunków międzynarodowych ujęty jest w typologiach podmiotowo-przedmiotowych, które nie tylko uwzględniają interakcje i więzy między aktorami, ale także przedmiot oddziaływań, a nawet czynniki je warunkujące¹⁶.

Początkowo jednak, pod wpływem nurtu idealistycznego, zakres badawczy stosunków międzynarodowych był dość ściśle określony i dotyczył takich części składowych dyscypliny jak: nacjonalizm i terytorialne konflikty oraz wojny; imperializm i politykę światową; militarizm i zbrojenia; historię stosunków międzynarodowych (do i po 1914 roku); przegląd polityki siedmiu mocarstw; ekonomiczne problemy w stosunkach międzynarodowych; problemy dyplomacji; organizacje międzynarodowe – Ligę Narodów i Sąd Światowy¹⁷. Potrzeby bowiem bezpieczeństwa i rozwoju, pokoju i wojny, porządku i sprawiedliwości zawsze stanowiły przedmiot zainteresowania badaczy stosunków międzynarodowych¹⁸. O potrzebie analizowania i wyjaśniania rzeczywistości międzynarodowej zadecydowały także procesy przyspieszonej internacjonalizacji i rosnącej współzależności środowiska międzynarodowego.

¹³ M. Chełminiak, *Stosunki międzynarodowe*, w: *Mały słownik politologiczny*, S. Opara i zespół (red.), Toruń 2007, s. 136.

¹⁴ L. Zyblikiewicz, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina naukowa*, w: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 13–23.

¹⁵ Z.J. Pietraś, *Wyznaczniki polityki zagranicznej a teoria stosunków międzynarodowych*, w: *Wybrane problemy teorii i praktyki stosunków międzynarodowych*, Z.J. Pietraś (red.), Lublin–Warszawa 1982, s. 9–10.

¹⁶ M. Pietraś, *Istota i ewolucja międzynarodowych stosunków politycznych*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, M. Pietraś (red.), Lublin 2007, s. 18.

¹⁷ P.T. Moon, *Syllabus on International Relations*, New York 1925, cyt. za L. Zyblikiewicz, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina naukowa*, w: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 16.

¹⁸ A. Gałganek, *Stosunki międzynarodowe – geneza, dyscyplina, teoria*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, W. Malendowski, C. Mojsiewicz (red.), Poznań 1997, s. 16.

Nauce o stosunkach międzynarodowych, podobnie jak innym dyscyplinom naukowym, stawia się następujące warunki do spełnienia:

- istnieje przedmiot badawczy, tzn. dająca się wyodrębnić i scharakteryzować spójna część rzeczywistości, która podlega badaniom;
- istnieją metody badawcze, umożliwiające świadome metodologiczne, odmienne od potocznego, poznanie przedmiotu badań;
- rozwijana jest teoria przedmiotu badawczego, umożliwiająca uogólnianie dokonywanych badań i formułowanie praw;
- istnieje system organizacyjny, w którym uprawiana jest dana dyscyplina, a system ten nastawiony jest na kumulowanie i przekazywanie uzyskiwanych wyników badań¹⁹.

Nauka o stosunkach międzynarodowych jako dyscyplina naukowa ma za zadanie opisać procesy i zdarzenia zachodzące w systemie międzynarodowym; zdiagnozować i wyjaśnić przyczyny zjawisk o charakterze międzynarodowym; wskazać na związki przyczynowo-skutkowe w systemie międzynarodowym oraz prognozować przyszłe tendencje na podstawie dotychczasowych obserwacji²⁰.

Nauka o stosunkach międzynarodowych wyróżnia się spośród innych dyscyplin naukowych kilkoma cechami, a mianowicie tym, iż badane środowisko jest: poliarchiczne, pluralistyczne, złożone i dynamiczne²¹. Ze względu na bardzo szerokie pole badawcze, obejmujące całość zjawisk o zasięgu przekraczającym granice państw, nauka o stosunkach międzynarodowych jest dziedziną wysoce interdyscyplinarną. Podkreśla się też specyfikę nauki o stosunkach międzynarodowych jako dyscypliny naukowej²².

Naukę o stosunkach międzynarodowych traktuje się też jako „studium zagadnień międzynarodowych pod różnymi kątami widzenia, aby umożliwić zrozumienie różnych motywów ostatecznie składających się na tę masę działań ludzkich, którą nazywamy życiem międzynarodowym albo życiem społeczności międzynarodowej”²³.

¹⁹ A. Dybczyński, *Stosunki międzynarodowe w perspektywie teoretycznej*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe...*, op. cit., s. 15.

²⁰ R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina naukowa oraz jako rzeczywistość kulturowa, gospodarcza i polityczna. Wprowadzenie do teorii stosunków międzynarodowych. Podstawowe pojęcia*, w: *Stosunki międzynarodowe. Vademecum...*, op. cit., s. 16.

²¹ Z.J. Pietraś, *Stosunki międzynarodowe*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe*, T. Łoś-Nowak (red.), Wrocław 1997, s. 12–14.

²² L. Pastusiak, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina nauki*, w: *Teoretyczne problemy stosunków międzynarodowych*, J. Kukułka, E.J. Pałyga (red.), Warszawa 1977, s. 45–62.

²³ Definicja Ludwika Ehrlicha, zob. T. Pugaciewicz, *Dorobek badawczy i organizacyjny Ludwika Ehrlicha na tle rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych w Polsce do 1950 roku*, w: *Przeszłość – Teraźniejszość – Przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, D. Mikucka-Wójtowicz (red.), Kraków 2010, s. 133–143.

Nauka o stosunkach międzynarodowych jako dziedzina wiedzy i dyscyplina akademicka zaliczana jest najczęściej do nauk społecznych, a znacznie rzadziej do nauk humanistycznych²⁴. W Polsce obecnie pod względem instytucjonalnym do dyscyplin nauk społecznych zalicza się m.in.: politologię, socjologię, psychologię, pedagogikę, ekonomię, prawo oraz nauki o bezpieczeństwie, obronności i mediach²⁵.

Najczęściej nauka o stosunkach międzynarodowych traktowana jest jako część politologii/nauki o polityce/nauki politycznej/nauk politycznych²⁶. Traktuje się ją jako integralną część politologii kwestionując niejednokrotnie przy tym jej specyfikę²⁷, dyscyplinę *par excellence* politologiczną, czy też część, subdyscyplinę nauki o polityce²⁸.

Twierdzi się że w rzeczywistości naukowo-badawczej oraz dydaktycznej politologii mieszczą się stosunki międzynarodowe²⁹. Argumentem jest stwierdzenie, że politologię utożsamia się z wiedzą polityczną, a jej przedmiotem badań są problemy dotyczące polityki wewnętrznej danego kraju i polityki międzynarodowej. Wynika to m.in. także z faktu, iż nauka o polityce (politologia) interpretowana jest jako nauka o państwie (lub systemie politycznym państwa) jego organach i instytucjach oraz o stosunkach między państwami³⁰.

²⁴ Tak naukę o stosunkach międzynarodowych postrzegał Józef Kukułka, zob. J. Kukułka, *Nauka o stosunkach międzynarodowych jako najszersza dyscyplina humanistyczna*, Zeszyty Naukowe. Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie 2002, nr 4, s. 5–32; J. Kukułka, *Nauka o stosunkach międzynarodowych jako najszersza dyscyplina humanistyczna*, w: J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 33–50. Także w sylabusie do przedmiotu „Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych” w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego traktuje się naukę o stosunkach międzynarodowych jako najszerszą dziedzinę humanistyki, zob. http://www.pl.ism.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=731:wstep-do-nauki-o-stosunkach-miedzynarodowych&catid=3:przedmioty&Itemid=20 [20.05.2012].

²⁵ Zob. Rozporządzenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych – DzU 2011, nr 179, poz. 1065).

²⁶ W. Morawiecki, *Stosunki międzynarodowe jako samodzielna dyscyplina nauk politycznych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1968, nr 6; J. Gilas, *Stosunki międzynarodowe jako składnik nauki politycznej*, „Annales Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Polityczne”, t. 6, Toruń 1974. Andrzej Chodubski zalicza stosunki międzynarodowe do zakresu badań politologii, zob. A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 1995, s. 39.

²⁷ *Leksykon politologii*, A. Antoszewski, R. Herbut (red.), Wrocław 2004, s. 295.

²⁸ R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina badawcza*, w: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika...*, op. cit., s. 28.

²⁹ Zob. szerzej J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003.

³⁰ P. Georgica, *Założenia nauki o polityce*, w: *Nauka o polityce*, A. Bodnar (red.), Warszawa 1988, s. 33.

Naukę o stosunkach międzynarodowych na równi z innymi dyscyplinami jak teorią polityki, historią myśli politycznej i socjologią polityki niektórzy badacze zaliczają do dziedziny nauk politycznych (politologii)³¹. Współcześnie w Polsce wśród specjalności badawczych politolodzy najczęściej wymieniają stosunki międzynarodowe (według stanu na 2010 roku aż 27%)³².

Przyjmuje się, że w ramach politologii jako dyscypliny poznania naukowego główne elementy składowe wyznaczają segmenty wiedzy m.in. ze stosunków międzynarodowych (wśród 10 części składowych)³³. Również poprzez zainteresowania badawcze subdyscyplin politologii (zwanych też dyscyplinami szczegółowymi) można określić zakres przedmiotowy tej dyscypliny naukowej, który stanowią m.in. międzynarodowe uwarunkowania życia politycznego oraz proces tworzenia się wspólnot ponadnarodowych (nauka o stosunkach międzynarodowych)³⁴. Tak więc, w Polsce stosunki międzynarodowe traktowane są najczęściej jako jedna z kilkunastu subdyscyplin politologii czy też zaliczane są one do pięciu podstawowych działów politologii (oprócz teorii polityki, systemów politycznych, ruchów i doktryn politycznych oraz polityk szczegółowych)³⁵. Również w USA stosunki międzynarodowe stanowią pole badawcze politologii i są zaliczane do jednej z jej subdyscyplin (oprócz: teorii politycznej, rządu narodowego, komparatystyki rządów i polityk szczegółowych)³⁶.

Konferencja nauk politycznych zorganizowana pod auspicjami UNESCO w Paryżu w 1948 roku określiła listę problemów badawczych obejmujących cztery podstawowe pola badawcze i kilkanaście szczegółowych. Były nimi: ogólna teoria polityczna, instytucje polityczne, partie, grupy i opinia publiczna oraz stosunki międzynarodowe, w których wyróżniono takie zagadnienia jak:

³¹ J. Wódcz, *Socjologia dla prawników i politologów*, Warszawa 2000, s. 199.

³² *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, P. Ścigaj (red.), t. 1, Kraków 2011, s. 225.

³³ A. Chodubski, *O aktualnych tendencjach w badaniach politologicznych*, w: *Problemy badawcze i metodologiczne politologii w Polsce*, A. Chodubski, M. Malinowski (red.), Gdańsk 2006, s. 14. Czesław Mojsiewicz wśród 15 dyscyplin nauki polityce wymienia na pierwszym miejscu stosunki międzynarodowe, zob. C. Mojsiewicz, *Rozmowy o polskiej politologii*, Toruń 2005, s. 35–36.

³⁴ T. Klementewicz, *Politologia*, w: *Encyklopedia PWN*, http://encyklopedia.pwn.pl/58407_1.html [12.03.2010].

³⁵ A. Korybski, Z. Szeliga, M. Żmigrodzki, *Współczesne państwowe systemy polityczne*, Lublin 1987, s. 14–15.

³⁶ *Political Science*, w: *The Columbia Encyclopedia*, New York 1956, s. 1573. Tradycyjny podział politologii w Stanach Zjednoczonych z początków XIX wieku wyróżniał: teorię polityczną, politykę i opinię publiczną, administrację publiczną, prawo publiczne, komparatystykę ustrojów i stosunki międzynarodowe.

polityka międzynarodowa, organizacje międzynarodowe i prawo międzynarodowe³⁷.

* * *

Często kwestionowana jest samodzielność stosunków międzynarodowych jako oddzielnej dyscypliny naukowej. Zarzuca się, że nie wykształciła własnej aparatury pojęciowej, nie posiada też solidnej podstawy teoretycznej i precyzyjnie określonego przedmiotu badań. Dylematy te są w Polsce żywe do dzisiaj³⁸.

Pisze się też, że nauka o stosunkach międzynarodowych nie zdołała jak dotychczas wypracować jednego, usystematyzowanego i powszechnie akceptowanego wyjaśnienia teoretycznego badanych zjawisk i procesów. W latach 50. XX wieku oceniano, że stosunki międzynarodowe są najslabiej rozwiniętą dyscypliną naukową z dziedziny nauk społecznych³⁹. Natomiast prawie 40 lat później stwierdzano, że nauka o stosunkach międzynarodowych znajduje się w stadium preteoretycznym (brak odrębności teoretycznej)⁴⁰. Zamiast tego, podobnie jak w innych naukach społecznych funkcjonuje wiele teoretycznych nurtów i ujęć badawczych. Istotną bowiem cechą badań stosunków międzynarodowych jest pluralizm teoretyczno-metodologiczny i instytucjonalne rozproszenie badań – co stwarza naturalną potrzebę dialogu i dyskusji nad konkurencyjnymi często sposobami objaśnienia rzeczywistości międzynarodowej⁴¹. Pluralizm ten przejawia się wielością zajmowanych przez badaczy stanowisk ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych. Kwestie te jak dotychczas nie zostały rozstrzygnięte, współegzystują różne paradygmaty rozumiane jako poglądy na świat dotyczące wyznawanych wartości i metod badawczych⁴².

W systematyce dziedzin i dyscyplin naukowych naukę o stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza początkowo traktowano jako subdyscyplinę

³⁷ H. Groszyk, *Francuska koncepcja nauki politycznej*, Warszawa 1968, s. 43–46.

³⁸ Np. P. Mikiewicz, *Teoria czy mitologia stosunków międzynarodowych?*, w: *Wokół teorii stosunków międzynarodowych*, J. Nowak, W. Mich (red.), Lublin 2012, s. 303–322.

³⁹ S. Hoffman, *International Relations. The Long Road to Theory*, „World Politics” 1959, No. 3, s. 346.

⁴⁰ R. Kuźniar, *Przewartościowania w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 1.

⁴¹ <http://www.ptsm.edu.pl/> [20.05.2012].

⁴² J. Czaputowicz, *Ontologia, epistemologia i metodologia w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Przegląd Europejski” 2009, nr 2(19), s. 7, 29.

politologii⁴³. Teorię stosunków międzynarodowych plasowano w politologii⁴⁴. Z drugiej strony wskazywano, że teoria stosunków międzynarodowych może być rdzeniem politologii⁴⁵. Z biegiem lat nauka o stosunkach międzynarodowych zaczęła podlegać autonomizacji w ramach politologii poprzez konkretyzowanie przedmiotu badań oraz teorii⁴⁶. Odrębny przedmiot badań stanowił jedno z uzasadnień wyodrębnienia tej dyscypliny⁴⁷.

Twierdzi się, że już po II wojnie światowej nauka o stosunkach międzynarodowych wyodrębniła się jako samodzielna dyscyplina o odrębnym statusie metodologicznym⁴⁸. Formuje się opinie, że stosunki międzynarodowe są wyraźnie oddzielną dziedziną w obrębie nauk politycznych: „Polityka międzynarodowa różni się w sposób znamieny od polityki realizowanej w obrębie danego systemu politycznego. Co nie znaczy, iż nie istnieją wewnętrzne związki pomiędzy systemem politycznym a polityką zagraniczną”⁴⁹. Mimo olbrzymiego dorobku metodologicznego i teoretycznego toczy się spór nie tylko o przedmiot i istotę stosunków międzynarodowych, ale także o naukowość badań tych stosunków⁵⁰. Rozwój stosunków międzynarodowych jako dyscypliny naukowej spotyka się z szeregiem trudności, które głównie dotyczą specyficznych cech rzeczywistości międzynarodowej: „Ontologiczna nieokreśloność materii, jej nieostra swoistość jest przyczyną niepewności w podstawowej kwestii: co należy analizować i wyjaśniać (uczestników, oddziaływania, struktury)? Istotną barierą jest tutaj także ograniczony dostęp do źródeł informacji i trudność w jej oddzieleniu od dezinformacji. Wreszcie, źle przysłużyło się sprawie naukowego dojrzewania tej dyscypliny długotrwałe uwikłanie się w ideologię i politykę”⁵¹. Tym niemniej współcześnie jednoznacznie stwierdza się, że nauka o stosunkach międzynarodowych stanowi dyscyplinę naukową⁵².

⁴³ A. Gałganek, *Teoria stosunków międzynarodowych i teoria polityczna stosunków międzynarodowych*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2009, Vol. 21, s. 11.

⁴⁴ Zob. rozdział pt. „Teoria stosunków międzynarodowych w systemie nauk politycznych” w książce Tadeusza Klementewicza *Rozumienie polityki. Zarys metodologii nauki o polityce*, Warszawa 2010.

⁴⁵ T. Klementewicz, *Rozumienie polityki...*, op. cit., s. 290–297.

⁴⁶ J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 39–40.

⁴⁷ A. Gałganek, *Teoria stosunków międzynarodowych...*, op. cit., s. 12.

⁴⁸ <http://www.ptsm.edu.pl/> [20.05.2012].

⁴⁹ T. Żyro, *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004, s. 136.

⁵⁰ W Polsce na kwestie te zwrócono uwagę już latach 60. XX wieku, zob. A. Ort, *Czy wiedza o stosunkach międzynarodowych jest nauką?*, „Sprawy Międzynarodowe” 1968, nr 4.

⁵¹ R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina badawcza*, w: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika...*, op. cit., s. 28.

⁵² L. Pastusiak, *Stosunki międzynarodowe jako dyscyplina nauki*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe*, S. Ciosek et al. (red.), Warszawa 2008, s. 19–30.